

O ISTRII VÍ I VZDĚLANÝ OBYVATEL „RAKOUSKO-Uherské“ říše as tolik co mnohý vzdělaný Pražan o památkostech svého města: nic! Nebo nanejvýš, že jest. A přec je to země tak zajímavá, protože země opět již samých protiv. Na jedné straně malé zemičky tolik sněhu a ledu, že na pěstování révy ani pomyslení a celé rostlinstvo ráz má rostlinstva českého, na druhé straně, v zcela rovné zeměpisné šířce, bují oliva až u severní Mile (Muggia). Kolem klikatých, co nejrozmanitěji a nejromantičtěji prorvaných břehů tolik vody, že každá vesnice má pěkný svůj přístav, uvnitř země nedostatek vody, nezdravá kaluže a infusoriemi se hemžící cisterna, jako by do ní peřinu vysypal, takže živý pramen (na př. poljenský) v knihách zaznamenává se již co zeměpisná znamenitost. V městech bohatí lodníci, beroucí šat svůj až z módních skladů pařížských, a na venkově hladový, nevzdělaný ubožák, zhotovující sobě od pytlové čepice až po klapající opanky šat svůj sám. Soused obeznalý ve světě celém a soused, který nanejvýš že na oslíku svém do Pazina přišel a jakživ ani moře neviděl. Pyšný starořímský amfiteatr, krásný chrám Augustův, Porta aurea a o kousek dál „moderní“ chýše z hlíny slepená. Velká loď vojenská a z kmene neobratně upravené kanoe. Ve vesnici staroslovanská správa patriarchální, v městech zbytky správy municipií benátských, v zemi správa jako v jiných zemích rakouských. Zde Slovinec, vedle Čič, dále Horvat, vedle něho Valach nebo Cigán, pak Němec, pak přesídlený Černohorec, pak Italián mluvící podřečím benátským a druhý mluvící podřečím istriánsko-italským, pak Rovinjčan honosící se, že předkové jeho byli mořští loupežníci neurčité národnosti, jen Žid zde není. A v historii tatáž směsice, Keltové, Pelasgové, několikere záplavy stěhujících se národů, šťastná doba římská, doba benátských a janovských rvaček,

doba německého manství, Francouzové atd. A do budoucnosti celá řada nových protiv, slovanské obyvatelstvo, daleká většina v zemi, tiskne se již k městům, musí se také mezi sebou v jeden celek slít a každý znalec ti řekne: „Istrie nestrpí žádné šablony, co jinde je vládním a správním pravidlem, u nás je záhubou, musíme obdržet pravidla zcela nová, přirozená, istriánská.“

Až bude jednou amalgam národností zde hotov, bude z něho zvláštní lid, mají-li fyziologové pravdu. K uvedeným již drobtům musíme také ještě Řeky a Albánce přičíst, jen Židů zde není, jak praveno. Benátčané jich sice nevypovídali z měst; netropili-li přílišnou lichvu, nechali je sídliti tam, kde byly veřejné půjčovny: avšak Žid vystěhoval se již na počátku tohoto století sám do Terstu a jinam, žertovně se ti řekne: „Nemohl s Istriánem v lichvě závodit“. Istriánem tím ale rozuměj I t a l a istriánského. Ten má celý obchod a všechny peníze v rukou, on je pánem měst pobřežních (vyjímaje Polju), Slovan pánem za branou měst, onen je pánem velké obchodní lodi, Slovan na ní jen kormidelníkem nebo prostým námořníkem. Němci se tu u větším počtu neudrželi, Italiáné se rozmohli až na čtvrtou část veškerého obyvatelstva, jak se počítá. Ale jak se počítá! Úřední výkazy sledují každou italskou rodinu s největší pečlivostí, třeba by se každý rok jinam v zemi stěhovala, kdežto každý Slovan, který se naučil také italštině, je už také Ital. Jistý vlastenecký kněz tamější pravil mně, že celé břehy Mirny (Quieta) jsou zapsány co italské, ač tam neumí italsky ani jediný osadník. Důvod: Rolníci tamější nosí kroj podobný kroji italských rybáků, mají také některé obyčeje jejich, a neví se naurčito, jsou-li to poslovanštění Italiáné nebo co. Italiánům všelijak se pomáhá, „z rozumného“ důvodu, že jsou zde předně slabšími, a za druhé, že mají jen tu přítomnost. Školy jsou italské, úřady italské i v nejryzejších slovanských okršcích, rekruti se odvádějí k námořnictví, kde je velení italské, nebo k plukům, kde je „plukovní řeč“ italská.

Slované jsou poukázáni sami na sebe. Protože jsou většinou nevzdělaní, nedává se jim škol, protože jsou chudí, nepomáhá jim nikdo. Chudoba budí nedůvěru, způsobuje, že člověk uza-

vírá se v kruhu rodinném. Proto také tak skrovné splývání jedné větve s druhou, první vesnice jiná a třetí již zase jiná než druhá. Má to cos biblického do sebe, že sňatky z kmene do kmene, ba i z vesnice do vesnice jsou úkazy velmi řídké. Kroj se po celá století ani dost málo nemění. Sedlák, který před sto lety nosil cop, zůstavil jej týlu nyní na oslíku se kývajícího svého potomka, vnučka neváže jinak šátek na hlavě, než babička vázala, a babičky jej vázaly v každé vesnici jinak, Černoohorec postí se zde v perojanských údolích rovněž tak přísně a vystřelí při svatbách zrovna tolik prachu jako bratr jeho posud v Černých horách žijící, a když na Vučce (Monte maggiore) ukazují páry, že se bóra blíží, hraje dudák v každé osadě jinou dudačku, aby pomocí kouzelných její tónů běsný vichr přeskočil kraj a vrhl se na moře. Kdyby bylo škol, kdyby bylo duchovní péče o slovanský lid, dávno by se bylo vše sblížilo a Slovinec byl by obdržel přirozený vrch. Však se to dostaví, kostel je posud čistě národní, kněží v novější době národovci velmi vřelí a odchovali sobě již něco mladých, vlastenectvím nadšených pomocníků.

II

JSOU DOJMY, JICHŽ NENÍ LZE ZAPOMENOUT. Takž jízda přes závratný Semmering, pouť postojenskými jeskyněmi, pohled s Občiny na záliv Terstský, pohled na Place de la Concorde, nebo na římský amfiteatr v Polje. Navštívil jsem tento již za smrákajícího se podvečera, avšak vzduch byl jasný a čistý, nebe pak plno a plno hvězd a uvnitř obrovské budovy dosti světla, aby stačilo na podrobné prohlédnutí, také ale dosti hry světla a stínů, aby rozměry ve fantasmii rostly na titánství, aby mezi odevřenými arkádami a nerovnou půdou uvnitř rozhostil se sen o klamném pohyblivém životu. Nebyl bych chtěl fantastický ten dojem noční změnit sobě opětovanou návštěvou za bílého dne!

Vlastně tu není žádné studium podrobné, je jen obdiv, ale neobmezený obdiv obrovských rozměrů, smělého provedení, ušlechtilých forem. Divadlo má podobu vejce, na nejužším místě as 300 stop čítajícího. Čtyry jsou dovnitř odvory, každý

po třech svižných branách vedle sebe. Výška budovy, na 80 stop sahající, rozdělena je na tři poschodí; poslední má jen prostá okna, ostatní dvě jsou samá volná arkáda (v každém patře as půl druhého sta arkád). Vešlo se sem na 30.000 diváků, tedy celé obyvatelstvo poljenské, když ho bylo nejvíc, třikrát tolik než je ho nyní i s vojenskou obsádkou, šedesátkrát tolik než ho bylo na sklonku minulého věku, kdy padly Benátky.

Poljou zahrávala historie jako míčem. Hned byla bohatstvím, slávou a mocí vynešena do oblak, hned sklesla zas do chudoby a jejími pány byli pak ti, kteří zde v amfiteatru měli vykázáno místo nejvýš nahoře, místo žebráků, větrnaté, s krásnou vyhlídkou okny do zálivu a kraje, ale nespojené se ctí a hodností a s platným hlasem v obci. Dál dole byla místa hodnostářů, vyvedená galerie z kamene, nyní většinou vylámaného; skorem u hranic samého kolbiště lze pozorovati patrné zbytky jakýchsi lóží. Celý vnitřek je pouhá, pustopustá rozvalina, výšina a spoušť, tím nerovnější, že stavitelé nesrovnali si stavební prostory, části vedlejšího pahrbku hned co dobré příležitosti užili, aby zkrátili na straně té zed'. Ani kolbiště či zápasiště samo není více rovno, spoustou mnohých věků je rozerváno a lze vidět i podzemní příkopy, jimiž nejspíše voda se sem vedla ku hrám lodním. Sestoupil jsem do jednoho z příkopů. Sotva jsem byl opatrně nohou se přesvědčil, že mám půdu zcela pevnou pod sebou, zaslechnu nad hlavou svou jakýs silnější šustot, jenž mne tím více překvapil, že jsem se domníval být na vnitřním prostranství zcela sám. Vzhlednu do výše a vidím nad hlavou svítivé dvě oči. V tomtéž okamžiku slétne něco dolů, vypadajícího jako tmavý pruh — hádek ubíhající před zdivočilou kočkou přesmyknul se přes mou nohu někam do úkrytu. Kočka byla překvapena, já ale také nechtěl zde dole dál šlapat nanejisto a vystoupil jsem po rozvalených schůdkách zase nahoru. Procházel jsem se dál, až jsem usedl na vyvýšený kámen, odkudž bylo vidět protějšími arkádami na ostře se obrážející kastel. Neseděl jsem tu dlouho, když venku na nábřeží přístavním zavzněla vojenská hudba. Amfiteatr stojí totiž zrovna u města, několik jen kroků od konce přístavu.

Cestovatel, necht' přijíždí po zemi nebo po moři, nejdřív zakotví zrak svůj na té čarokrásné budově; doky, velkolepé kasárny, kastelky pobřežní a ostrovní, velký kastel města sám nejsou s to zraky jeho odvrátit od té památky starořímského života, již sedlák slovanský nenazývá jinak než „zázrakem poljenským“ a jež po dvě tisíciletí zde již stojí, svědčíc o dobách šedých, přetrpěvši s sebou bezčetné svizele poljenských osadníků. Nedaleko na nábřeží je také skvostné důstojnické kasino, před nímž hrála ta kapela, náležející k uherskému pluku. Svítilny její rozlévaly silné světlo, jež jsem viděl brnou amfiteatru odrážet se ve vlnách mořských. První hra její byl pochod z „Normy“. Tóny zaléhaly ke mně v magickém přidušení, k tomu to vůkolí, starořímská budova, k níž pochod z opery co do předmětu svého alespoň trochu se životem tím zašlým souvisící dobře se hodil, a snivě krásný večer rychle nechávaly mizet obraz za obrazem, v pořádku nejdívnějším.

Historie Polji je nejvíc historií „milosti“, žila z milosti velkých pánů, a když milost přestala, chřadla Polja. Kdy pak mohli obyvatelé sami ze sebe budoucnost sobě pojistit, hřešili proti zásadám demokratickým, zabili se tím. Zátoka Poljenská poskytuje dobrý útulek, také pro výšiny kolem a pro úzký vjezd útulek pevný. V nejdávnějších dobách užili té výhody mořští loupežníci k osadám svým. Římané je zapudili, oblíbili sobě ale Istrii, zvláště Polju tak, že zde zřídili i panovníci letní sídla svá. „Mnohé paláce, z dálky již vystupující, podobají se perlám na šiji krásné ženy a svědčí o zálibě našich předků v krajině té,“ praví ještě pozdější jeden spisovatel. Římané chtěli mít zde také pevnost svou proti Liburnům, učinili z pahrbku středního svůj „kapitol“, ba chtěli Polju po příkladu Říma rozšířit přes sedm pahrbků sousedních. Povídá se, že po smrti Caesarově Augustus Polju zbořil, sám ale znovu zas vystavěl, krásný „Augustův chrám“ posud úplně zachovaný zde paměť jeho hlásá. Římští panovníci nedali zotročilým lidem stavět své slávě blbé pyramidy, stavěli lidu sami divadla velká a nádherná. Vespasian vystavěl Poljenským amfiteatr, zároveň prý na počest nějaké milenky své. Tenkrát stála Polja nejvyšš, přes Polju bral se obchod z Italie do Pannonie a ze severu do Byzance. Sklesl Řím, s ním Polja a v ní veselost.

V 6. věku dobyl Belisar Istrie zas pro Justiniána. Tento určil jen, že v Polje má sídlit jeho „magister militum“, přál Polje a hry v amfiteatru zase rozkvětly.

Když se stal Karel Velký pánem Istrie, byla Polja její hlavou — ne nadlouho těšila se milosti té. Pak začaly rvačky mezi jednotlivými obcemi istriánskými, od sebe zcela neodvislými, zvyklými jedna na druhou hledět co na nepřitele přirozeného. Pak začala Polja překážet Benátčanům, dóže Domenico Morosini Polju zpusťošil — počátek další záhuby. Polja nechala se dobýt od Pisánských, Benátčané vydobyli jí zpět a zbořili městské zdi její. A zase Polja stranila Janovu a zase byla potrestána. Zároveň začaly vnitřní rvačky mezi demokraty a aristokraty, starořímská rodina Sergiů chopila se vlády, byla při veřejném procesí celá povražděna, vyjma jediné dítě. Polja se poddala Benátkám, avšak štěstí její bylo již ztraceno. Ve vodách její poražen Pisani od Janovanů, jen málo lodí benátských uprchlo — jedna z nich vezla Pisaniho přímo do vězení benátských — a Janované zpusťošili Polju znovu. Pak přicházeli loupežníci mořští, přišel několikrát zhoubný mor, a když Benátky padly, neměla Polja více než 600 obyvatelů a jistý francouzský cestovatel doby té napsal: „Vojenská obsádka čítá jen 9 mužů a ti se bojí hladu mnohem víc než nepřitele.“ — Nyní se Polja očividně vzrnáhá. Stala se předním vojenským přístavem rakouským, kolem dokola samé práce pevnostní a samé dělo, uvnitř nejvelkolepější stavby námořnické. V té době pomýšlí se také, aby zachovány byly všechny zdejší památky dřevních dob, aby také amfiteatr byl ještě pro tisíciletí zachován.

Amfiteatr byl sotrpným svědkem všech těch bohatých událostí. Templáři měli prý v něm později zas své kolbiště, ale tu měli v něm místa již víc než dosti. Když povaleny jsou totiž zdi městské, spravovali je Poljenští kameny uvnitř amfiteatru dobytými, když byla bída a skromný výdělek, prodávali kameny z něho na benátské paláce, vzdor výslovnému zákazu akvilejského patriarchy. Ba jeden z podestů benátských pomýšlel i na to, že přenese celý amfiteatr do Benátek a vystaví jej na Lidu znovu. Však musí posud mnohé velké, bohaté město Polje závidět budovu tu, ač vnitřek zcela již

zpuštěn a nezbyla než nahá zeď, obrovský, vznešenými svými rozměry působící ovál.

Již nyní mají Italiáné zase velmi dobrou chuť na krásné istriánské přístavy. Vzpomínají si, že bývala Polja italská, že tu Dante dlel, četným zhotovitelům pomníků zde se obdivoval a Polju „městem pomníků“ nazval, ba že se tu v nádvoří páterů františkánů posud zelená obrovský lavřín, s něhož vzali dle pověsti snět, aby ověnčili čelo Caesarovo, ubírajícího se na Kapitol. Ba možno i, že vzpomenou sobě jednou páni Maďaři, že někteří z tureckého Horvatska do Istrie přibylí osadníci nosili až do roku 1848 uherské barvy. Istrie je krásná, kdyby se pěstovala, ještě krásnější, kdo ví —

Když jsem vyšel ven k nábřeží, hrála hudba lidu právě ohnivý čardáš.

III

JE NĚKDE JEŠTĚ KRÁSNĚJŠÍ KRIMINÁL NEŽ v Koparu? Stojí na nejčelnějším místě koparské skály, totiž celého Koparu, kolem něho vede nábřeží co přední procházka města, vpravo je lodní staveniště, vlevo živý přístav a široké saliny, vpřed výhlídka na věčně krásné, věčně pohyblivé moře, na lodě velké i rybářské lodice v nejrozmanitějším skupení a spěchu, dále až na Terst, až na Miramare, ba až na Apenniny, jak zkušený vypravují, zkušenější ale nevěří. Nevím, zda se jim tam také krev pruží milenskou „Ribollou“ a dny sladí muškátem rovinjským, ale skoro bych tomu věřil dle častých zpráv o vzpourách v kriminále tom. Na všechn způsob musí on mít velkých do sebe půvabů, neboť je pořád plný, a sotvaže nějaké místo je uprázdňeno, již čeká před vraty celá fůra kandidátů pod protekcí četníků. Tolik je jisto, že kradou na zemi i na moři pilně, jako by byli přísahou k tomu vázáni. Jediný poštovní vůz nevyjede, aby za ním nedrkotal vozík s dvěma četníky co nutnou stráží, ač ti řeknou, že „to jen tak, poněvadž se bůh ví kdy už nic nestalo“. A jediné ráno neprobudí se na lodi, aby na „třetí třídě“ někdo nelamentoval, že mu „někdo“ s hole knoflík strhl, že ručník sotva poodložil a už že neví kam, atd.

Kdo má víc zvědavosti než strachu, přece si najme v některém městě oslíka a pustí se na den či dva dny krajem k městu druhému. Vlastně si najme tři osly, na jednom kývá se sám, na druhém jeho zavazadla, na třetím pán a majitel oslího trojlístku. A pak to jde dost vesele, dokud se totiž oslu nezdá, že je příliš již parno. Ale jakmile se mu tak uzdá, hlad' mu jeho jak aksamit hladké uši co nejlíbezněji, mlať ho sebe tvrdší holí přes tvrdou leb, hled' si ho získat chlebem či jinou mlskou, on se vzepře předníma nohama a zadní mu přitom pomáhají. Nezbyvá než slézt a táhnout osla za sebou. Můj osel také si dopřál při výjížd'ce z Rovinje (Rovigno) nevinné té, ale malebné pochoutky. Zaliboval si v ní tak, že trvala skoro pět hodin.

Přec je „výjížd'ka“ taková pro cestovatele velmi zajímavá. Necht' se člověk ubírá pahrbky přímořskými, pokrytými kolem Rovinje samým hustým lesem olivovým, nebo z objemné Istrie „červené“ přejde do Istrie „černé“ směrem k hlavnímu městu istriánskému Pazinu (Pisino, Mitterburg), příroda poskytuje dosti příležitosti, abys si vysvětlil zdejší poměry společenské. Ponebí je zde, vyjma část severní, kde holý Kras, rozkošné. Přirovnávají je jižní Francii, jejíž květěně prý zdejší zcela odpovídá. Zde bují oliva, cypřiš a myrta, roste tmavý lavřín vysoko jako buk, zrají mandle, rozkládá se datlová palma, fík, korkový strom, a celou řadu jižních rostlin, hlavně barvířských, jmenují ti, které by se zde — mohly pěstovat. Avšak těch lavřinových Abbazzií, milenských vinic, rovinjských hájů olivových, poljenských lesů korkových je velmi málo, víc holé půdy než pastvišť, víc pastvišť než půdy orné, ba i lesů vůbec, třeba jen severních bukových, málo, a ty jsou erární. Kde ale nepoměrně víc pastevců než rolníků, také víc chuti k užívání „pěti prstů“, třeba i násilné pěsti. Mají tu mnoho kamenného uhlí, mnoho krásných, již za dob římských známých, za dob benátských slavených lomů kamenných, ale dobývání uhlí je v počátcích, lomy jsou zasypány.

Mnoho zavinila vláda benátská, kácejíc schválně lesy, vyssávajíc zemi, aby ji udržela v podruží, mnoho zaviňuje posud pověstná istriánská lichva, mnoho ale též příroda sama,

ovšem ne nepřemožitelná, ale velké péče a obezřetnosti vyžadující a — posud obého nenaleznuvší. Dvě třetiny půdy istriánské jsou vápenity, téhož útvaru jako divoký Kras. Nesčíslných tu podzemních jeskyň, náhle se rozvírajících rozsedlin, trychtýřovitých či neckovitých „dolin“. Na dně některých usadila se prst' a vyrostla víska, dno jiných přijímá říčku či potok, které se po velmi krátké pouti vrhají do nich s dutým hukotem, aby někde za břehem vyproudily se co neznámé podvodní řeky do moře. Živé vody tu málo, řeky jen nepatrné, málokteré dobíhají až k moři na povrchu zemském, jako Mirna, nebo Raša, málo tedy také vodních cest uvnitř země. Místy zadržuje hlinitá zem vodu a kaluže ty jsou pro celou krajinu jedinou spásou. Některé z jeskyň jsou také zas částečně živiteli svého okršlku. Viděl jsem nad některými tisíce divokých holubů se vznášet, jako mraky se k nim nížili a zmizeli uvnitř, kde mají hnízda svá.

Také povětná bóra mnoho pohubí zde, kde není lesů ochranných. Bóra je vítr záhadný, povstávající prý zápasem mezi dopadávajícími parami mořskými a sálajícím z nahé skály horkem. Na „větrné růži“ plavců nemá určitého místa, jmenují ji „Greco-Levante“ a naznačují co „severo-východní“ nebo „severo-severo-východní“ nebo i jinak. Ale bojí se jí, neboť vyskočí někdy z údolín náhle jako vlk, její rázy jsou nepravidelné, i silný stěžeň se jimi snadno zláme, těžký náklad překotí. S ouzkoostí proto pozorují Vučák a Velebit, netrůní-li na nich velké kotoučovitě oblaky bílé, a oudolí, nevystupují-li z nich tmavé obláčky. Nejkrutěji si počíná bóra v Kvarneru, mezi „Malými“, „Velkými“ a „Senjskými vraty“, odtud až k Senji samé. Přímořec dí o ní, že se „v Senji rodí, v Bakarú křtí a v Trstu biřmuje“. Vlastní její počátek ale třeba prý hledati u Postojny, konec u ostrovů Jonických. Zuří již od nepaměti a zavinila pustotu Krasu, Istrie, zvláště ale ten holý smutek horvatského Přímoří. Přímořec ovšem vypravuje, že když pánbůh tvořil svět, právě na tom místě „se mu roztrh pytel s kamením“, nebo i že „kolem Bakarca d'ábel ocasem se ohnal“. Jisto jest, že bóra dodává moři krásu; za scirocca jsou vlny jeho černé, za bóry zelené, se stříbrnými jasnými hřebínky.

Krok skoro za krokem je v Istrii obraz jiný, hned divoký, hned rajsky půvabný. Jen lidí vidí cestovatel málo. Pastevců ovšem je nejvíc a černá jich nízká plstěná čepice, krátká houně a plátěné spodky jsou nejobyčejnějším zjevem. Rolník nosí na šíji vlasy krátké, v týlu dlouhé, jako náš rolník moravský. Někdy potkáš obchodníčka se soumarem, častěj žebravého kapucína, v kutně na slunci až sežloutlé, s oslíkem. Poblíž osad vidíš také ženu nesoucí těžký svůj náklad na hlavě; ale vzdor nákladu drží pod levým ramenem kužel lnem obalený a po cestě přede si dále nit, z níž bude nejskvostnější její šat.

IV

NA NEJSEVERNĚJŠÍM KONCI ZUBATÉ, KRÁSNE „Oltry“, západního to břehu Istrie, je rozkošná zajímavá, špinavá Mile. Jaderské moře tvoří tu dvě oblé zátoky vedle sebe, Terstskou a Milenskou. Kdo je v Terstu, neměl by opomenout přejít pěkným stromořadím pobřežním k zátoce východnější, u Servoly, kde je velký arsenál Lloydu, najmout si za padesát nových barku a dát se převézt naproti k Míli či Muggii či v zdejším širokém nářečí italských rybáků „Muji“. A obdrží o historii tohoto celého koutu země, o lidstvu istriánských měst západních i o těchto samých dojem a pojem tak liliputánsky hravý, jako by se na vše díval obráceným lorgnonem divadelním.

Muje je tak kousek zapomenuté minulosti, čas zapomněl ji měnit a přidal k dřívějšímu jen něco chudoby a mnoho špíny. Ale ta špína jí sluší jako zelený rez starým bronzům. Právě-li se, že jsou staroitalská města stěsnaně stavěna jako na nehtu, je Muja pouze na nehýtku; k tomu je celý ráz — jak jsem již řekl: podívejme se obráceným lorgnonem na Benátky a máme Muju, ovšem bez lagun! Zbytečná hádka o tom, je-li ráz Benátek původní, náměstí Sv. Marka podle vzoru římského atd., tolik je jisto, že podle Benátek zas stavěno je dosti měst, také ta naše Muja. Je to jen trpaslík, ale otcí jako by z oka vypad. Náměstí je liliputánské napodobení velkého náměstí benátského, tatáž uzavřenost masivní se všech

stran, na jedné straně starobylý kostelík sv. Marka, chci říci sv. — už ani nevím jakého sv., na druhé Prokurazie, chci říci dům municipální, a tamhle to loubíčko můžete mít za průchod do Mercerie. Na malém domu municipálním posud se skví lev sv. Marka. Demokraté, rozbouření vzpomínkami na vládu dóžů v Benátkách, svrhli všechny lvy, zde v Muji i v jiných městech istriánských zachovány jsou „z vyššího rozkazu“.

Náměstí je dlážděno velkými pískovými čtverci, tolikéž všechny ty uzounké uličky mujanské, nebo na pořádnou ulici nevzmohla se Muja ani na jednu. A jako na Canalazzu celé řady paláců jsou neobydleny a pustý, tak zde v leckteré uličce celá řada domů. Jsou vysoký, ale v žádném patru není oken, vichr a déšť mohou volně dovnitř; jen vchod dole, nad nímž v kameni primitivně vytlučené podoby zvířat, je zabeđen. Musí být nesmírné bohatství plísň v těch skvostně starých domech, slunce k nim nemůže a leda nějakým obratným obrazem že se dostane nějaký paprsek jeho dolů až na dláždění, přes ty v prvním patře vyčnívající dřevěné, pěkně řezané obruby. V uličkách je život dosti čilý, koho mrzí dům, sedne si ven na ulici, však ho nikdo nepřejede. Prádlo suší se přede všemi okny, děvčata pracují venku v toaletě k neuvěření lehké. Ač se ani vyhlášené svou krásou Peranky (Piranese) nemohou rovnat slovanským zdejšími venkovankám, má přec také mladá Mujanka půvab svůj. „Benátský typus“, řekne ti pyšně Mujan, ano, ale učesaný a umytý!

„Benátský typus“, toť pravé slovo pro všechno zde. V něm Mujan zkameněl. Denně zachází se Slovaný vůkolními, nenaučil se ale ani slovu z jich jazyka. A je tomu již hezky dávno, co Benátky padly a Muja sklesla na městečko rybářské! Historie Muje je také diminutivek. V té době, když dle pověsti Kolchičtí pronásledovali Jasona a tak mimochodem Kopar (Kapolis, Kapreria) založili — založení města musilo být tenkrát hračkou jako nyní na př. vyspat se v posteli — nebyla malá Muja ještě ani narozena, přihodit se jí první krok do slzavého údolí teprv později za Římanů ve známé způsobě římské kolonie. Když pak mnohem později Kopar napadlo stát se Capo d'Istria, hlavou Istrie, a Benátky zas

napadlo, že ne, byla Muja, tenkrát ještě Borgo del Lauro, zapletena do celé té historie. Měla po jistý čas, když Morosinové byli její páni, skoro nádech samostatnosti, měla také s Benátky svou malou válčičku, která pro malou dost smutně dopadla, také se jí přihodila ta čestná nehoda, že janovský admirál Paganino Doria jí dobyl a císařský vůdce Frangipani ji oblehal. Pak se jí nepřihodilo už pranic, než že se svezla s vršku dolů na úpatí, kdež posud sedí. Ale ty zříceniny na vrchu, ten zbořený kastel a klášter, ty vinicemi a olivou poseté vršičky kolem, na nichž se rozpaluje ohnivá „Ribolla“, pochoutka pijáků terstských, a s nichž je co nejrozkošnější výhlídka na čeřící se vlny zátoky a ven do Jaderského moře, dodávají Muji nevýslovně poetický ráz, o němž ani sama ničeho neví. Zde je přirozená poesie rozseta krajem, zcela jiná, než jakou vilný sousedský Kopar lisoval v pověstné své „punčoše“.*)

V Kopru, jakož ve všech italských městech istriánských, žijí bohatší obyvatelé způsobem zcela italským, také v Muji žije obyvatel způsobem italským, frugálně jako tam rybák — „benátský typus“. Má zde i šat rybáka benátského: na hlavě červený pytlík, na těle hnědou kajdu krátkou, aby při veslování nepřekážela, na nohou dřeváky. Chud právě není zcela, alespoň že ta lodice mu patří, a trh terstský je skoro cele opanován z Muje, odkudž přicházejí skoro všechny ryby (v Terstu není vlastních rybářů) a především ty chutné ušřice mujanské (zaulské). Arciže také lodice rybákova vypadá jako Muja celá; malým průplavem zabíhá přístavek („Darsenna“) dovnitř města jako zub na klíči a v něm je plno lodic a traghettů čili lodic přívozních, konajících i cesty pobřežní na více mil a vypadajících vesměs, jako by byly přivezly náklad — špíny.

Velmi nerád jsem se loučil s Mujou, když se již večer blížil. Byla doba příboje. Vlny šly dutě, loď se houpala v ohnivém zlatě zapadajícího slunce, které bylo mořem rozmetlo večerní šarlat svůj a důvěrní dupíni (delfíni)

*) V Koparu chtěli kdys zříditi také zvláštní svou „školu poetův“ a nazývali ji „della calza“ — „spolek punčochy“.

škotačili kolem nás. Byl jsem v té čarokrásné večerní přírodě šťasten až k tesknostě.

V

LOUČÍM SE S ISTRÍÍ TAM, KDE JSEM SE PO NÁVSTĚVĚ Rjegy, Kraljevice, Senji atd. rozloučil konečně zároveň s mořem Kvarnerským, v severně východním zas Istrie konci, kde se zelená poetická Abbazzia. Krásná je ta Abbazzia, že hned při prvním kroku v ní k srdci přiroste, a přece neměla posud svého poety — lituji, že také já nemohu se jím stát.

Vyjeli jsme si zrána z Rjegy na Kastvu (starořímská Castra Romanorum). Cesta jde podél moře, pak poli, zahradami, vinicemi, vesměs kamennými ohradami proti větru opatřenými, vzhůru až k městečku, jež stojí strmě ve výši, skála na skále. Zajímavé to městečko, pravý zas žánr. Ani na nahých skalínách horvátského Přímoří neměl jsem taký dojem vyprahlosti jako zde. Jižní slunce jako by tu skálu a městečko na ní chtělo vybělit na kostru v Sahaře, jako by obyvatelům chtělo zpod lbí vysmažit mozek. Kam šloupneš, stojíš na ohni, pojem vody nemůžeš s místem tím nijak sloučit. Obyvatelstvo chrání se v pevně zavřených domech, jen my cizinci chodili jsme sem a tam. Máť Kastva nejrozkošnější výhlídku na půl Istrie, na doliny horvátského Přímoří, na Rjeku, Tersat, Rjeckou zátoku, Senjská, Malá i Velká vrata, na ostrovy Čres (Cherso) i Krk (Veglia), na Kvarner atd. Máť uličky vesměs strmé, malebné, několik pěkných budov, pěknou čítnici, kostel, velmi pitoreskní rozvaliny kostela zcela novéh o, náhodou zesulého, atd.

A pak jsme sjeli zase dolů k moři, k Volovské (Volosca), známé svými vilami a přistěhovalými Italianissimy. Jaký to obrat hned u Volovské! Po stráních samé víno, v otvírajících se údolích brčálový les, podél silnice samá oliva a šťavou kypící fík. A „za Volovskou začíná ráj“, jak říká Rječan. Ráji tomu se takto říká Abbazzia (opatství). Není to vlastně nic více než dosti úzký pruh pobřežní mezi hřbety i úbočími Veprinackých skal a mořem samým, skoro by se mohlo říci, že

pouhá silnice z Volovské do Lovrana. Ale jaká to silnice! Vpravo vlevo nejšťavnatější zeleň, světlá jako moře borinou rozčeřené, tmavá jako moře rozhněvané sciroccem. Jak divný to les, o němž severan nemá ponětí! Mohutná akacie, jedlý kaštan, korkový strom, datlová palma, obrovský lavřín, citrýn, fík v nejpestřejší směšenině, a co podrůst zase lavřín nízký, nebo, kde slunečnější místo, rozmarýna — jediný keř v objemu několika sáhů. Nebo zas celý háj lavřínový, v němž věnců pro Caesary, kdyby každý žijící „člověk“ Caesarem byl. A háj ten sestupuje až k samému břehu, kořeny lavřínů vybíhají do mořských vln a koruny jejich shýbají se k vlnám. Krásné vily bělají se hustým zelením, kolem břehu tančí několik pěkných loděk, na nichž baví se ti, kteří mají pomoci prorocství, že Abbazzia stane se jedním z nejoblíbenějších lázeňských míst v Evropě.

Zašli jsme do zahradní restaurace, zrovna na břehu mořském ležící. Zahradní stromy byly samý vysoký lavřín, rozkošný tu stín. U jednoho stolu sedělo několik kouřících pánů v plavčím oděvu. Byli právě vystoupli z moře, zlaté víno jim chutnalo, modrý dým jemných jich cigar kroužil se tiše po temných lavřínových listech. Byli zády obráceni k moři, čarovná ta výhlídka pro ně byla již zevšedněla.

„Černé víno!“ kážu hospodskému. Hospodský udiven pohlídně na mne. Měl mne snad za slušného člověka a já nyní, odpůldne, žádám černého vína! Žádný Přímořan, který hledí na reputaci, nepije černého jindy než v poledne a i tu je pak „pokryje“ bílým. Hospodský, aby se snad ještě po druhé nezmyšlil, postavil přede mne láhev rozměrů až strašných.

Kvarner byl tichý, klidný jako tvář spícího dítěte. Celá zátoka Rjecká jako obrovské hladké zrcadlo, bez nejmenší vrásky. Barva její byla k nepopsání jemna, tón vody modrozelený, přidušený, někde až v sněhovou bělost přecházející. Nad vodou vzduch jasný jakoby odlesk té bělosti; kde se nížil vzduch k vodě, leskly se v něm zlaté páry, třpytily se, jakoby miliardy živých křišťáleků, avšak průhledných, nevízících výhlídku.

Skalné masy ostrovů Čresu a Krku vystupovaly vpravo hnědě, vzdálenost jich barvu přidusila. Vlevo se bělila Rjeka,

v níž při největším napnutí za celý týden nezaslechneš ani slova maďarského, vzdor tomu ale kvete maďaronství a uher-ská trikolora a pro tebe naučení, že Maďar a Uher jsou osoby trochu rozdílné. Nad Rjekou trůní zříceniny Frangipanova hradu Trsatu, po jehož pánu nosí prý posud obyvatelé šťastného Vinodolu, skrývajícího se tamhle za tím hřebenem nahým, šat černý — pohnutlivá lež; u Litomyšle jej Němci také nosí a nevědí proč. Vrch na počátku hřebene kryje Bakar, ležící přímo naproti Bakarci (v zálivu tvořícím mezi vrchy a po úzkem vchodu jezerní krásný ovál) a vystupující po vrchu jako Betlém na našich jeslích. Pak dále kryje se Kraljevica (Porto Re) se svým krásným přístavem, nad nímž s obrovského stěžně vlaje rovněž obrovská trikolora slovanská, nabízející všem bratrům pohostinství a vyslovivši již nejednou všemu maďaronství rozhodné „stůj!“ A pak sestupují se hory Přímoří a ostrovu Krku v „Senjská vrata“, jimiž vede nebezpečná cesta k přístavům dalmatským. Po celé té obrovské spoustě vod nehýbe se ani jediná loď! Politika odstrčila Rjeku kvůli Italům v Terstu, přístav rjecký je prázdný.

Užil jsem skel, abych ten nevidaný obraz míru vtiskl tím ostřeji v paměť svou. Vyjma některé mořské ráčky, jichž šedivá křídla hned se v moře nořila, hned zas ve vzduchu zaleskla, nikde známky života. Jen tam v dálce, podél samého břehu, pohybuje se tmavý puntík od Kraljevice k Rjece. Nějaký to traghet, vezoucí cestovatele a potraviny. Veslaři as se notně potí, větrík jim plachet nenadouvá. Snad že mezi cestovateli opět nějaká taková matka mladá, s jakou jsem byl před dvěma dny z Kraljevice do Rjeki jel. Měla tři malé děti a vezla sebe a je k otci na návštěvu — do Alexandrie. Děti po traghetu skotačily, jako by byly ve své světničce doma, a matka pletla punčochu s úsměvem klidným, jako by seděla na prahu před svým domkem. Vždyť v šátku vedle sebe měla věnec z papírových květin, ten zavěsí kvůli šťastnému návratu v Tersatě u páterů františkánů a pak se jí nemůže už pranic stát.

A podél břehu, vždy tak na půlhodinku od sebe, strmí přímé proužky do vzduchu. Jsou to rybářské žebříky, šest sáhů vysoké, silné, nahoře opatřené sedátkem. Na sedátku sedí

rybák a dívá se upřeně dolů do jasných vod, neubírá-li se jimi tumák. Jakmile nebohého tučňáka zahlídne, zazvoní a síť se dole stáhne. Rybák nesmí trpět závratí, nesmí také usnout; ale stalo se už, že usnul, i že se žebřík zlomil a rybák v smělém oblouku letěl do moře — však se v něm neutopí, kdyby s oblak spad! Celá bytost takového rybáka, jeho chování se i počínání sobě jsou nejpravějším obrazem míru.

Slunce klonilo se k západu, ohnivé jeho paprsky rozvlňovaly vzduch živěji, musili jsme přestat v dumání svém. Úchvatný mír přírody byl nás okouzlit, k němotě upoutal. Vstal jsem, vzal láhev a vylil zbytek vína co oběť ke kořenům jak buk vysokého lavřínu, o nějž jsem se byl opíral. Dlouhým pohledem měřil jsem pak krásný ten lavřín, pod nímž téhož dne odpůldne byl člověk šťastný, ale hloupý, že v tom ráji déle nezůstal. Sám sobě může člověk vždy říci hrubství!